

Asia: VN/20350/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta (panimoiden, tislaamoiden ja viinitilojen ulosmyyntioikeuden laajentaminen)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ehkäisevä päihdetyö EHYT kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta (panimoiden, tislaamoiden ja viinitilojen ulosmyyntioikeuden laajentaminen).

Esityksessä alkoholijuomien pientuottajien ulosmyyntioikeuksia laajennettaisiin koskemaan laajasti kaikkia juomalajeja. Hallitus on tehnyt esityksiä alkoholilain muuttamisesta ripotellen, mikä vaikeuttaa kokonaisuuden terveydellisten, sosiaalisten ja taloudellisten vaikutusten arviointia. Oikeuskansleri totesi lausunnossaan (Alkoholilain muuttaminen, OKV/3205/21/2025, 10.2.2026) seuraavaa:

"Kokonaisuus on muodostumassa monitahoiseksi ja vaikeasti hahmottuvaksi. Sen vuoksi on hankala täysin vakuuttua siitä, että voimassa olevien ja valmisteltavien säännösten kokonaisuus vastaa nyt esillä olevan hallituksen esitysluonnoksen perusteluja."

Hallituksen tekemät muutokset heikentävät yksinoikeusjärjestelmän perustaa vastoin hallitusohjelman kirjausta. Hallitusohjelmaan on kirjattu, että hallitus ei muuta alkoholiyhtiön kansanterveydellistä tehtävää ja asemaa. Aiemmat lakimuutokset sekä ulosmyyntioikeuden laajentaminen todellisuudessa muuttavat yksinoikeusjärjestelmän asemaa. Jokainen uusi myyntipiste lisää alkoholin fyysistä saatavuutta, mikä tutkimusten mukaan kasvattaa kulutusta ja haittoja riippumatta siitä, onko kyse pienestä vai suuresta toimijasta.

Alkoholiasioita käsittelevässä lainvalmistelussa tuntuu unohtuvan toistuvasti alkoholilain perimmäinen tarkoitus, joka on suorassa ristiriidassa hallituksen antamien alkoholia koskevien lakiesitysten kanssa. Alkoholilain tarkoituksena on vähentää alkoholipitoisten aineiden kulutusta rajoittamalla ja valvomalla niihin liittyvää elinkeinotoimintaa alkoholin käyttäjilleen, muille ihmisille ja koko yhteiskunnalle aiheuttamien haittojen ehkäisemiseksi.

EHYT muistuttaa, että alkoholi on edelleen Suomessa eniten haittoja yksilöille, yhteisöille ja yhteiskunnalle aiheuttava päihde. Pelkästään suoraan alkoholiin kuolee vuosittain 1500 ihmistä, minkä lisäksi se on taustalla lukuisissa tapaturmissa, liikennekuolemissa, itsemurhissa, väkivaltatilanteissa, syövässä ja tarttumattomissa taudeissa. Suomessa elää yli 89 000 lasta perheessä, jossa on ollut akuutti päihdeongelma. Kysymys ei ole vain yksilön tai yrittämisen vapaudesta, vaan kansalaisten oikeudesta turvalliseen ja terveelliseen yhteiskuntaan.

EHYT ei kannata esitystä, koska jokainen poikkeus myyntijärjestelmässä vähentää yksinoikeusjärjestelmän kansanterveysperusteista asemaa ja sitä kautta lisää alkoholista koituvia haittoja. Hallitusohjelmassa on todettu, että tästä pidetään kiinni. Nyt pirstaleiset esitykset nakertavat alkoholipolitiikan terveys- ja sosiaalipoliittista perustaa sekä murentavat suomalaisten laajasti kannattamaa myyntijärjestelmää.

Esityksessä laajennettaisiin ulosmyyntioikeuden piiriin kuuluviksi enintään 100 000 litraa alkoholijuomia puhtaaksi alkoholiksi muutettuna kalenterivuoden aikana tuottavat valmistajat. Vertailu kohtana nykyisessä lainsäädännössä pienpanimoille ja viinitiloille vastaava rajoite on ollut käsityöläispanimoille enintään puoli miljoonaa litraa (n. 25 000 l sataprosenttista alkoholia) sekä tilaviinituottajille alle 100 000 litraa (n. 12 000 l puhdasta alkoholia). Käytännössä lakiesitys laajentaa ulosmyyntioikeuden 4-8-kertaiseksi suhteessa voimassa olevaan lainsäädäntöön. Käytännössä suurin osa suomalaisista tuottajista olisi jatkossa lain näkökulmasta pientuottajia.

EHYT pitää 100 000 litran vuosittaista rajaa kohtuuttoman suurena verrattuna Ruotsiin, jossa rahat ovat selkeästi mitoitettu eri juomalajien mukaan. Väkeville raja on 75 000 litraa, oluelle 400 000 litraa ja viinille 200 000 litraa vuodessa.

Esityksen yksi keskeisistä ongelmista on oikeudellisen ja taloudellisen riippumattomuuden vaatimuksen poistaminen pientuottajilta. Käytännössä tämä mahdollistaa erilaiset yritysjärjestelyt, joiden avulla suuret toimijat voivat kiertää sääntelyä. Tällöin lainsäädännön poikkeus ei rajoittuisi ainoastaan pieniin toimijoihin, kuten luonnoksessa on tuotu esiin.

EHYT pitää myönteisenä sitä, että lakiesityksessä pientuottajille ei anneta oikeutta toimitusmyyntiin eli verkkokauppaan suomalaisille kuluttajille. Verkkokaupan salliminen olisi ongelmallista vähittäismyyntimonopolin näkökulmasta, sillä se muiden muutosten ohessa laajentaisi merkittävästi poikkeuksia yksinoikeusjärjestelmään.

Positiivisena EHYT näkee, että ulosmyyntioikeus olisi sidottu selkeästi tuotteiden valmistuspaikkaan tai sen välittömään läheisyyteen. Tärkeää on, että monopolin alaisia tuotteita saisi myydä ainoastaan saman valmistusluvan haltijan omassa valmistuspaikassa.

Tärkeää on myös pitää kiinni siitä, että lupia myönnetään vain toimijoille, jotka tosiasiallisesti osallistuvat juomien valmistusprosessiin, eivätkä esimerkiksi ainoastaan pullota muualla valmistettuja tuotteita. Laissa tulee erottaa selkeästi tislaamo ja sekoittamo toisistaan. Tislaamo on paikka, jossa alkoholi valmistetaan alusta asti itse. Tähän prosessiin kuuluu mäsäys, käyminen ja tislaus. Sekoittamo sen sijaan ei tislaa omaa alkoholiaan vaan ostaa valmiita tisleitä ja yhdistelee niitä luodakseen oman maun ja brändin. Mikäli laki etenee niin asiasta tulee säätää selkeästi ja varmistaa valvonnalla, että lupa koskee yksiselitteisesti vain aitoja tislaamoja. Lisäksi on olennaista kiinnittää myyntilupa koskemaan yksinomaan kyseisessä valmistuspaikassa valmistettuja tuotteita.

Esitystä perustellaan sillä, että muutos koskisi vain pieniä toimijoita. EHYT kuitenkin huomauttaa, että ehdotettu 100 000 litran vuosituotannon raja puhtaaksi alkoholiksi muutettuna ei tosiasiallisesti kuvaa pienimuotoista toimintaa. Kyseinen määrä vastaa esimerkiksi noin 250 000 litraa 40-prosenttista väkevää alkoholijuomaa tai yli 800 000 litraa 12-prosenttista juomaa vuodessa. Käytännössä merkittävä osa suomalaisista valmistajista mahtuisi tämän rajan alle, jolloin poikkeus ei jäisi marginaaliseksi vaan koskisi merkittävää osaa alan toimijoista. Näin ollen kyse ei ole enää rajatusta pientuottajapoikkeuksesta vaan muutoksesta, joka laajentaa monopolin ulkopuolista vähittäismyyntiä huomattavasti.

Esityksessä todetaan, että yksittäinen valmistuspaikka voisi myydä enintään 25 000 litraa puhdasta alkoholia vuodessa, mikä on lähes sama kuin Alkon myymälän keskimääräinen vuosimyynti (noin 30 000 litraa puhdasta alkoholia). Vuonna 2024 Alkon litramyynnistä 22 prosenttia kertyi pääkaupunkiseudulta. Keskimääräisen myynnin käyttäminen vertailukohtana on ongelmallista, sillä luku muodostuu koko maan myynnin jakamisesta myymälämäärällä eikä kuvaa yksittäisten myymälöiden todellista myyntitasoa. Keskimääräiseen myyntiin perustuva vertailu ei näin ollen anna oikeaa kuvaa muutoksen vaikutuksista paikalliseen alkoholin saatavuuteen.

EHYT pitää myyntirajaa ylimitoitettuna, koska se luo käytännössä Alkon kanssa kilpailevaa toimintaa. Lisäksi toimijat voisivat perustaa erillisiä tiloja kauppojen yhteyteen ja voisivat olla auki lauantai-iltaisina ja pyhäpäivinä, joka lisäisi väkevämmän alkoholin saatavuutta entisestään. Tämä uhkaisi synnyttää porsaanreikiä, joiden avulla vähittäismyyntimonopolia voitaisiin kiertää.

Ruotsissa tilamyynnin osalta on säädetty, että ostajien tulee osallistua vierailukierrokselle tuottajan tiloissa. Tätä kautta se voisi aidosti hyödyttää matkailua eikä yhtä vahvasti heikentäisi yksinoikeusjärjestelmää.

Samanaikaisesti Alkon myynti on jo vähentynyt vuoden 2024 lakimuutosten seurauksena, ja valmisteilla oleva etämyynnin laajentaminen voi siirtää myyntiä edelleen pois Alkosta. Kun väkevien myynti sallitaan valmistuspaikoilla mutta ei päivittäistavarakaupoissa, kasvaa paine sallia myynti myös vähittäiskaupoille. Lisäksi suuri juomayhtiö voi perustaa useita "pientuottajia", jolloin myyntimäärärajoitus menettää käytännössä merkityksensä.

Tilanteessa, jossa tislaamot ja muut valmistajat voivat myydä myös väkeviä juomia suoraan kuluttajille, on todennäköistä, että päivittäistavarakauppa tulee vaatimaan vastaavaa oikeutta. Yksittäinen poikkeus ei vielä kaada monopolia, mutta viime vuosien muutokset (väkevämpien juomien tuominen vähittäiskauppaan, pientuottajien ulosmyyntioikeuden laajentaminen ja etämyynnin sekä toimitusmyynnin avaaminen) muodostavat kokonaisuuden, jossa yksinoikeusjärjestelmä alkaa näyttäytyä lukuisten poikkeusten kokonaisuutena. Tällöin kasvaa riski, että sekä poliittisessa keskustelussa että oikeudellisessa arvioinnissa kysytään, miksi kansanterveyteen vedoten ylläpidetty järjestelmä sallii useita poikkeuksia, mutta ei esimerkiksi viinien tai väkevien juomien myyntiä ruokakaupoissa.

Näin ollen ehdotettu muutos lisää riskiä, että koko yksinoikeuteen perustuvan alkoholin vähittäismyyntijärjestelmän perusteet kyseenalaistetaan vaiheittain, ja todennäköisin haastaja olisi nykyinen vain muutama toimijaan keskittynyt päivittäistavarakauppa. Alkoholikaupan yksityistämisen takana on vahvoja taloudellisia intressejä, jotka ovat sekä ristiriidassa alkoholilain tarkoituksen kanssa että vastakkaisia suomalaisten terveyden sekä työ- ja toimintakyvyn edistämislle.

Yleisesti on todettava, että lain vaikutusten arviointi on täysin puutteellista suhteessa alkoholilain tavoitteeseen ehkäistä alkoholin aiheuttamia haittoja yksilöille, yhteisöille ja yhteiskunnalle. Alkoholilakiin on tehty useita muutoksia hallituskauden aikana, joiden yhteisvaikutuksia ei ole arvioitu. Lakiesityksessä ei ole arvioitu haittojen kasvua erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten, kuten lasten ja alkoholiongelmista toipuvien ihmisten näkökulmasta. On myös huomioitava, että ehkäisevään päihdetyöhön ja avunsaantiin on tehty merkittäviä leikkauksia hallituskauden aikana esimerkiksi STEA-avustusten osalta. Kokonaisuudessaan järjestölähtöisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä leikataan noin kolmasosa eli 140 miljoonaa euroa 2024-2027. Lainsäädännön arviointineuvosto on nostanut esille haittojen ehkäisyn ja vähentämisen sivuuttamisen sekä alkoholi- että rahapelilakiuudistusten arvioinneissaan. Hallitus ei ole reagoinut arviointineuvoston huomioihin.

Vaikka esityksessä on joitakin myönteisiä asioita, EHYT ei voi kannattaa pientuottajapoikkeusten laajentamista.

Mikäli hallitus päättää edetä ulosmyyntioikeuden laajentamisessa, EHYT katsoo, että muuta sääntelyä tulisi tiukentaa haittojen ehkäisemiseksi ja kansanterveyden edistämiseksi.

EHYTin näkemyksen mukaan muutoksia tulisi tehdä seuraavasti:

- Poikkeusluvalla sallittavan myynnin enimmäismäärää tulisi merkittävästi alentaa nykyisestä ehdotetusta 25 000 litrasta puhdasta alkoholia vuodessa. Vaihtoehtoisesti olisi säädettävä muista keinoista, joilla varmistetaan, että kyse on aidosta vierailusta tuotantopaikalla eikä käytännössä Alkon kanssa kilpailevasta vähittäismyynnistä. Yhtenä mahdollisuutena voisi olla Ruotsissa käytössä oleva vierailukierrokseen perustuva lupa.
- Pientuottajan määritelmää tulisi tiukentaa siten, että vuosittaisen valmistusmäärän ylärajaa alennetaan selvästi nykyisestä 100 000 litrasta puhdasta alkoholia.
- Lakiin tulisi palauttaa vaatimus toimijoiden oikeudellisesta ja taloudellisesta riippumattomuudesta, jotta suurten toimijoiden ei olisi mahdollista kiertää sääntelyä pienempien yksiköiden kautta.
- Alkoholihaittojen ehkäisyn pitkäjänteinen rahoitus tulee varmistaa. Tähän voidaan päästä korvamerkitsemällä osa haittaveroista (alkoholi, tupakka, nikotiini ja rahapelit) ehkäisevän päihdetyön toteuttamiseen ja kansanterveystyöhön.

Luoto Heikki
Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry